

مقاله پژوهشی: مولفه های اثرگذار در طراحی الگوی بازدارندگی همه جانبه مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

عباس فلاح^۱، غلامعلی مرادی^۲

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۰۴

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۰۷

چکیده

این پژوهش باهدف شناسایی مولفه های اثرگذار در طراحی الگوی بازدارندگی همه جانبه بر مبنای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. جامعه مورد مطالعه شامل فرماندهان، اساتید دانشگاه و کارشناسان ارشد امور نظامی هستند که در خصوص موضوع صاحب نظر می باشند. حجم نمونه تمام شمار هدفمند(قضاوتی) می باشد و برای مصاحبه نیز به همین روش و به صورت تمام شمار انتخاب شده اند. با مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه و ارسال پرسشنامه، داده های جمع آوری شده با استفاده از رایانه و برنامه نرم افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج نهایی حاکی از آن است که تمامی مولفه ها و منابع قدرت نرم احصاء شده برای جمهوری اسلامی ایران در بازدارندگی نرم در چارچوب بازدارندگی همه جانبه موثر و ارزشمند بوده و سه منبع نفوذ و مرجعیت شیعه، هنر و اقدامات بشردوستانه دارای بالاترین میزان اثرگذاری می باشند.

واژگان کلیدی: بازدارندگی، بازدارندگی همه جانبه، قدرت نرم، مولفه های اثرگذار، الگو.

^۱ - دانش آموخته دکتری مدیریت راهبردی دفاعی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و رئیس مرکز علمی کاربردی شهدای نزاجا.

^۲ - دانش آموخته دکتری روابط بین الملل دانشگاه خوارزمی و معاون آموزشی مرکز علمی کاربردی شهدای نزاجا(نویسنده مسئول). Alimoradigh1986@yahoo.com

مقدمه

در فضای بی قاعده نظام بین الملل یکی از مهمترین مسائلی که به دغدغه اصلی تمامی کشورها تبدیل شده است، موضوع امنیت و چگونگی پیشگیری از تهدیداتی است که تمامیت ارضی و منافع دولت‌ها را به چالش می‌کشد. جمهوری اسلامی ایران نیز به واسطه قرار گرفتن در منطقه غرب آسیا که از دیرباز صحنه جنگ‌های پیاپی و تنش‌های متوالی بوده و هست، همیشه در تلاش برای حفظ امنیت و ارتقای توانایی‌های خود برای مقابله با تهدیدات متعدد بوده است. با وجود تهدیدات مکرر غرب و همکاری برخی از هم پیمانان منطقه‌ای آنها در طی چند دهه اخیر - به واسطه افزایش توانایی نظامی و تاکید بر بازدارندگی دفاعی - تاکنون نتوانسته اند از طریق نظامی جمهوری اسلامی ایران را وادار به عقب نشینی از مواضع انقلابی و اصول متعالی خود نمایند.

موضوع بازدارندگی در سند چشم انداز ۲۰ ساله و برنامه های پنج ساله توسعه ی کشور با عنوان «بازدارندگی همه جانبه» مطرح گردیده است. در بند سوم این سند آمده است: امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت (سند چشم انداز ۲۰ ساله، ۱۳۸۲). مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) نیز بر اهمیت بازدارندگی تاکید زیادی داشته اند، از جمله می فرمایند: «با همه ی تلاشمان، با همه ی استعداد نیروی انسانی مان که کم هم نیست، در راه افزایش قدرت بازدارندگی پیش خواهیم رفت و آن را به کار خواهیم گرفت، برای اینکه دشمن به فکر تعرض نیفتد و بداند که اگر چنانچه تعرض کرد، ضربه ی محکمی خواهد خورد» (۱۳۹۶/۰۲/۲۰). از سوی دیگر از آنجایی که دشمن بر اساس تجربه دریافته است که تغییر نظام و افکار عمومی، دیگر به هیچ عنوان با روش‌هایی از قبیل جنگ نظامی و زور تحقق نمی‌یابد، به طراحی و اجرای جنگ نرم پرداخته است. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در این خصوص می - فرمایند: «ما در جنگ نرمیم. در جنگ سیاسی هستیم، در جنگ فرهنگی هستیم، در جنگ امنیتی و نفوذی هستیم؛ فکرها و اراده‌ها دارند با هم می‌جنگند. امروز ما خیلی احتیاج داریم به ابزارهای مؤثر و تأثیرگذار» (۱۳۹۵/۰۳/۳۱).

به نظر می‌رسد در موضوع بازدارندگی، درک مشترک و تصویری واضح از تاثیر مولفه های قدرت نرم به عنوان یکی از ابعاد بازدارندگی همه جانبه، در بین نخبگان وجود نداشته و بازدارندگی بیشتر عکس العملی نظامی در برابر اقدامات خصمانه دشمنان و متحدان منطقه‌ای آنها پنداشته شده است. مسئله مهم در این خصوص عدم شناسایی دقیق تمامی مولفه‌های قدرت ساز

در حوزه نرم و همچنین ابهام در میزان تاثیر هر کدام از مولفه ها در ایجاد بازدارندگی همه جانبه برای ج.ا. ایران می باشد. به همین جهت برای ایجاد یک بازدارندگی موثر که بتواند تهدیدات حوزه نرم را نیز خنثی نماید، شناسایی و بهره گیری از تمام ظرفیت های نرم ج.ا. ایران ضرورت دارد. اهمیت این پژوهش از آن جهت است که ج.ا. ایران از منابع درخور توجهی برای اعمال قدرت نرم برخوردار است که در صورت شناخت دقیق آنها می توان با بهره گیری از این منابع و در کنار منابع قدرت سخت، الگوی بازدارندگی همه جانبه طراحی و ارائه گردد. فرضیه این پژوهش به این شکل مطرح می گردد که از بین منابع قدرت نرم ج.ا. ایران، دو منبع فرهنگ و تمدن ایرانی و ارزش های اسلامی و انقلاب اسلامی دارای بیشترین اثرگذاری در طراحی الگوی بازدارندگی همه جانبه مبتنی بر قدرت نرم ج.ا. ایران دارند. بر همین اساس شناسایی دقیق منابع و مولفه های قدرت نرم ج.ا. ایران به عنوان متغیر مستقلو تعیین میزان اثرگذاری این مولفه ها بر بازدارندگی همه جانبه به عنوان متغیر وابسته، هدف این پژوهش می باشد.

مبانی نظری

الف) پیشینه شناسی:

- «نادر ساعد» در مقاله‌ای با عنوان «بازدارندگی نرم، مبانی و کاربست دفاعی آن» ضمن تحلیل جنبه‌های مفهومی بازدارندگی و واکاوی مفهوم بازدارندگی نرم، به مستندسازی جایگاه این مفهوم در اسناد بالادستی دفاع ملی کشور پرداخته است. نویسنده معتقد است اگر دولتی بتواند قدرتش را در نگاه دیگران مشروع جلوه دهد، برای رسیدن به خواسته‌هایش با مقاومت کمتری روبه رو می شود و اگر ایدئولوژی دولت جذاب باشد، دیگران با رغبت بیشتری از آن پیروی می کنند و در نهایت اگر دولتی بتواند در تولید هنجارهای بین‌المللی هماهنگ و سازگار با جامعه خویش توفیق یابد، به احتمال فراوان کمتر مجبور به تغییر می شود.

- «علی آجورلو» و «مجتبی مقصودی» در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش هویت در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر بازدارندگی همه‌جانبه و متعارف‌گرایی» اظهار می‌دارند: اسلام‌گرایی حاکم بر نظام معنایی جمهوری اسلامی ایران، نقش محوری در شکل‌گیری بازدارندگی همه جانبه و متعارف‌گرایی ایفا می کند. این نقش آفرینی از طریق ادراک نقش ملی «دولت سرمشق» و در راستای تحقق منافع دفاعی - امنیتی این کشور صورت می

گیرد و رهیافت فرهنگی با محوریت نظریه سازه‌انگاری، دستگاه نظری مناسب برای تحلیل این ساحت از سیاست دفاعی ایران می باشد.

— «غلامعلی رشید» و «حمید کریمی» در مقاله ای با عنوان «بررسی عوامل موثر در توان بسیج مردمی در قالب الگوی بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی ج.ا.ا. در مقابل تهدید ناهمتراز»، سه عامل آمادگی اعتقادی بسیج، آمادگی رزمی بسیج و فراگیر سازی (توسعه) بسیج مردمی را در ارتقای توان بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی ج.ا.ا. در مقابل تهدید ناهمتراز بسیار موثر دانسته‌اند.

— محمدحسین قنبری جهرمی عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین(ع) در مقاله‌ای با عنوان «فرایند طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا.ا. ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور» که در فصلنامه راهبرد دفاعی به چاپ رسیده بر طراحی یک رهنامه بازدارندگی تاکید دارد. وی معتقد است بهره‌گیری از مبانی اندیشه دفاعی و نگرش نظام‌مند (سیستمی)، فرآیند طراحی رهنامه بازدارندگی همه‌جانبه کشور را مشخص می نماید و در صورت طراحی یک رهنامه بازدارندگی کارآمد مبتنی بر اندیشه دفاعی ج.ا.ا. ایران، نه تنها می تواند توان دفاعی کشور را افزایش دهد، بلکه اراده دشمنان برای ورود به جنگ را متزلزل می نماید.

(ب) مفهوم شناسی:

بازدارندگی: بازدارندگی در ساده ترین شکل آن عبارت است از نوع ویژه ای از روابط اجتماعی یا سیاسی که در آن یک طرف سعی در نفوذ بر رفتار طرف دیگر در جهت مطلوب دارد و وی را تهدید می کند تا چنانچه در سمت مطلوب عمل کند، مورد مجازات یا دست کم محرومیت قرار نخواهد گرفت (ازغندی و جلیل روشندل، ۱۳۷۴: ۲۰۴). هدف از راهبرد بازدارندگی که در حوزه ی دفاع پیشگیرانه جای می گیرد، برنامه ریزی، مدیریت و کلیه ی اقداماتی است که کشور را در برابر تهدیدات احتمالی به درجه ای از آمادگی می رساند که باعث کاهش تهدید و آسیب پذیری شده و از وقوع درگیری جلوگیری می نماید. (خبیری، ۱۳۸۳: ۶۷)

بازدارندگی همه جانبه: ناظر بر چهار بعد یعنی شیوه (مقتارن و نامتقارن)، ماهیت (سخت، نیمه سخت، نرم)، گستره اجتماعی (مردم بنیاد بودن) و بعد فضایی-زمانی (زمین، دریا، هوا، فضای تبادل اطلاعات) دفاع است (قیصری و خضری، ۱۳۹۵: ۶۲).

قدرت نرم: قدرت نرم توانایی شکل دهی، اثرگذاری و تعیین باورها و امیال دیگران است (Nye, 2007: 163). قدرت نرم توانایی به دست آوردن چیزی است که می‌خواهیم با جذب و اقناع سایرین جهت تحقق اهداف خود کسب کنیم. (بیگی، ۱۳۸۹: ۳۰)

قدرت هوشمند: قدرت هوشمند یک بازیگر در روابط بین الملل، ظرفیت بازیگر و یا واحد سیاسی برای ترکیب قدرت نرم و سخت به شکلی که در تقویت متقابل یکدیگر، به تحقق اهداف بازیگر به صورت کارا و موثر کمک کند (Wilson, 2008).

طراحی: طراحی تلاشی آگاهانه است برای ایجاد نظمی نتیجه بخش (Papanek, 1997).
الگو: ساده تر کردن و آسان تر فهماندن واقعیت از طریق تنظیم عناصر و وارد کردن نظمی در آن‌ها. به طور کلی الگو یا مدل، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی می‌باشد (سورین و تانکار، ۱۳۸۶: ۶۵).

مؤلفه های اثرگذار در طراحی الگو: منظور از مؤلفه های اثرگذار در طراحی، عوامل و مواردی است که بکارگیری مناسب و حساب شده آنها می‌تواند در طراحی هر چه مطلوبتر الگو اثرگذار باشد (محقق ساخته).

چارچوب نظری و ادبیات پژوهش

الف) بازدارندگی

در گذشته اغلب «بازدارندگی مبتنی بر رعب» به مثابه جلوه ای از محدود سازی این مفهوم به منابع قدرت سخت، در روابط بین دولت ها جاری بود. هسته این مفهوم «هراس» حریف از تحمل نتایج واکنش نهفته در ضربه دوم بوده است. در این دیدگاه پنهان سازی کم و کیف منابع قدرت نظامی و جلوگیری از آگاهی دشمن نسبت به قدرت تهاجمی و تدافعی آن، لازمه آشکار نبودن ضریب امنیتی و سطح آسیب پذیری در برابر ضربه اول و میزان اثربخشی ضربه دوم تلقی می‌شد (ساعد، ۱۳۸۹: ۲۶). قلمرو «بازدارندگی» احتیاط برخاسته از شناخت خطر احتمالی، تقریباً در هر وضعیتی تا تلاش ها برای برانگیختن حزم و احتیاط از طریق تهدید به درد را در بر می‌گرفت. بر این اساس یک معنای ابزاری برای این مفهوم وجود دارد و آن عبارت است از ترساندن دیگری با یک مقصود خاص. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۲۱). بازدارندگی از نظر تأثیرگذاری بر دشمن، دو چهره منفی (سلبی) و مثبت (ایجابی) دارد: توانایی جلوگیری از اتخاذ برخی خط مشی ها یا فعل ها و

ترک فعل ها (نفوذ منفی) و اجبار یا دیپلماسی قهرآمیز یعنی ترغیب دشمن به انجام اعمالی خاص (نفوذ مثبت) (هالستی، ۱۳۸۰: ۵۱۲).

وزارت دفاع آمریکا بازدارندگی را اینگونه تعریف کرده است: «جلوگیری از یک اقدام به وسیله ایجاد ترس از پیامدهای آن» (DoD, 2010). استراتژی مبتنی بر بازدارندگی تنها زمانی کارایی دارد که تهدید مقابله به مثل نظامی از پشتوانه اراده سیاسی واقعی برای استفاده از زور برخوردار باشد. بنابراین بازدارندگی به صورت ضمنی مبتنی بر آگاه ساختن دشمن خود از توانمندی نظامی و همچنین اراده سیاسی خود است.

بازدارندگی اساساً سیستمی است مبتنی بر سه اصل زیر:

الف) ارتباط: یعنی برقراری رابطه با حریف و آگاه ساختن آن از قصد و نیت خود و حدود اقدامات ممنوعه.

ب) توانایی در کنار عقلانیت: یعنی توانایی تحمیل خسارت تحمل ناپذیر بر دشمن و عقلانیت طرفین در محاسبه سود و هزینه احتمالی رفتار خود.

ج) اعتبار: یعنی تهدید واقعی و باور حریف به اینکه طرف مقابل از چنین توانایی برخوردار است. به عبارتی عقلانی بودن تهدید شرط اعتبار تهدید به حساب می آید. در نهایت آغاز منازعه مسلحانه به وسیله نیروهای متعارف یک کشور علیه دیگری به معنای شکست بازدارندگی است (قاسمی، ۱۳۷۴: ۷۸).

بازدارندگی دارای سابقه طولانی در تاریخ روابط بین الملل است، اما پس از جنگ جهانی دوم و با ساخت سلاح های تخریب جمعی تبدیل به یکی از مهمترین نظریه های روابط بین الملل شده است (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۰۳). این نظریه در روابط بین الملل بر قدرت به عنوان مؤلفه اصلی تبیین کننده روابط بین کشورها تأکید می کند و ضمن رد نظرات ایده آلیستی بر این باور است که میزان قدرت دولتها، تأثیر مستقیم بر میزان امنیت ملی آنها دارد (رحیمی روشن، ۱۳۹۶: ۷۹). در حقیقت بازدارندگی به عنوان یکی از مهمترین حوزه های مطالعاتی روابط بین الملل و مطالعات استراتژیک، از جمله موضوعات علمی است که در کنار جنگ به عنوان مهمترین موضوع مطالعات استراتژیک مطرح می باشد و از جمله پرسش های موجود در این حوزه این واقعیت است که چگونه می توان از بروز جنگ که سبب ساز تحمیل هزینه های زیادی بر واحدها خواهد شد جلوگیری به عمل آورد. نکته ی اساسی در بازدارندگی این است که اگر کشوری بتواند حریف را

متقاعد کند که هزینه ها و خطرات خط مشی احتمالی او در دست زدن به حمله، بیشتر از منافع خواهد بود، می تواند امنیت خود را در مقابل آن کشور تأمین کند (اسفندیاری و همداران، ۱۳۹۵: ۵). بازدارندگی، مستلزم تهدید به استفاده از زور و نیرو برای پیشگیری از استفاده از نیروی قهریه، به وسیله شخص دیگری است (مورگان ۹: ۱۹۷۷).

رهیافت دیگر به بازدارندگی که مبتنی بر درک قدرت نرم و اثرگذاری آن بر تهدیدها و مقوله دفاع ملی در دوران معاصر و همچنین ظرفیت های اعتماد، شفافیت و همکاری دفاعی است بازدارندگی نرم است. ارباب و هراس افکنی ناشی از گسترش و ارتقای توان نظامی ممکن است به جای ایجاد حس «گذار از دشمنی» و استقبال از همگرایی، دولت های واقع در محیط پیرامونی به ویژه محیط منطقه ای را به «بی اعتمادی» و احساس آسیب پذیری فراینده رهنمون سازد (اسلامی و ملکی، ۱۳۹۷: ۸۷). به همین جهت مقامات و مسئولین جمهوری اسلامی جهت جلوگیری از ترس سایرین و دشمن تراشی بی مورد، همیشه تاکید داشته اند که توانایی نظامی ایران تهدیدی برای همسایگان نبوده و نخواهد بود. به دلیل ورود عوامل متعدد مثل منافع قدرت های بزرگ، مناسبات متفاوت کشورها در ابعاد مختلف نظامی، سیاسی، اقتصادی و غیره و نیز چند لایه شدن مسائل، روابط دو و چند جانبه کشورها با بازدارندگی پیچیده شده است. این امر سبب شبکه ای شدن بازدارندگی شده است، به نحوی که مجموعه ای از منافع مختلف کشورها با هم گره خورده و شبکه هایی ایجاد می کند که در صورت تهدید هر حلقه از این شبکه کل ثبات سیستم به خطر می افتد و از این طریق نیز نوعی بازدارندگی ایجاد می شود.

راهبرد بازدارندگی راهبرد برای جنگیدن نیست، بلکه راهبرد برای حفظ وضع موجود، به انفعال کشاندن کشور هدف و سرانجام دستیابی به صلح و استقرار آن است و به منظور متقاعد کردن طرف مقابل طرح می شود تا به وی ثابت کند که در میان داده های ممکن، تجاوز کمترین اثر را دارد. بازدارندگی دشمن را از نظر فیزیکی دفع نمی کند، بلکه از نظر روانی از تجاوز او جلوگیری می نماید (کالینز، ۱۳۷۰: ۱۶۱). در بازدارندگی کشور هدف نیازمند آن است تا بر حسب تعریفی که از بازدارندگی بعمل آورده، مخربترین سلاح و کارآمدترین آن را به دست آورد. برای مثال، اگر هدف از بازدارندگی، بازدارندگی متعارف باشد، به دست آوردن مخربترین سلاح در این زمینه ضروری است، اما صرف داشتن بهترین سلاح به

معنای بازدارندگی نیست، بلکه دولت مورد نظر نیازمند آن است تا از سطحی از دیپلماسی و ارتباطات برای مدیریت بحران برخوردار باشد تا جلوی افزایش تصاعدی بحران را بگیرد. منظور از بازدارندگی همه جانبه هم بازدارندگی متقارن است، هم بازدارندگی غیرمتقارن. دلیل اینکه ایران این نوع راهبرد را انتخاب کرده است، این است که نوع تهدیداتی که جمهوری اسلامی در محیط پیرامونی خود و در سطح بین المللی با آنها مواجه می باشد، از هر دو جنس است؛ یعنی بخشی از این تهدیدات، تهدیدات سنتی متقارن است؛ نظیر تهدیداتی که از جانب رژیم صهیونیستی یا آمریکا وجود دارد و بخش دیگر، تهدیدات نامتقارن نظیر نفوذ گروههای تروریستی به مرزهای ایران و حمایت بعضی کشورها از این گروهها یا انجام برخی اقدامات دیگر که می تواند شکل یک نوع جنگ نامتقارن به خود بگیرد. بر این اساس، راهبرد نظامی جمهوری اسلامی بر مبنای بازدارندگی دفاعی همه جانبه شکل گرفته است. منظور از دفاعی در این راهبرد این است که همانطور که ایران بارها اعلام کرده است، جمهوری اسلامی قصد تهاجم به هیچ کشوری را ندارد و عمده تسلیحاتی که ایران توانسته آنها را طراحی و بسازد خصلت تدافعی دارد و نه تهاجمی (قهرمانپور، ۱۳۸۹)

سیدمرتضی نبوی، معتقد است که «سامانه‌ی دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه عبارت حساب شده‌ای است. یعنی بازدارندگی ما فقط از طریق سلاح‌های متعارف فیزیکی تأمین نمی‌شود... یک بعد بازدارندگی همه جانبه تقویت بعد نرم حکومت است. این یک راهبرد است و بایستی هر چه بیشتر بعد نرم قدرت بازدارندگی هم تقویت شود. (میزگرد پیشنهادی‌های سیاسی - امنیتی، ۹۳:۱۳۸۶) اظهار نظر فوق اشاره به بعد نرم بازدارندگی دارد. بعد نرم بازدارندگی در عمل عبارت است از ارائه‌ی یک چهره‌ی محبوب، صلح دوست و خیرخواه از یک سیستم سیاسی و اجتماعی. این اظهار نظر با آنچه که سر تیپ رضا قرائی آشتیانی، جانشین وقت فرمانده کل ارتش و وزیر دفاع کنونی جمهوری اسلامی ایران بیان می کند، متفاوت است. او در این باره می گوید: «تلاش ما این است که ارتش توان پاسخگویی به تهدیدات را داشته باشد، جنگ های آینده بر مبنای رزم از راه دور و با تکیه بر قدرت و دقت آتش و سرعت انتقال اطلاعات است و ما می خواهیم به گونه‌ای تجهیز شویم که توانایی پاسخگویی در برابر این تهدیدات را داشته باشیم». سیاست دفاعی ایران مبتنی بر بازدارندگی است، بر این اساس قصد حمله به همسایگان وجود ندارد، با این حال حمله به آمریکا و پایگاههای این کشور در

کشورهای منطقه تحت شرایط ویژه قابل کنار گذاشتن نیست (باقری دولت آبادی، ۱۳۹۲: ۴۳). همچنین سپهد رونالد بورگس، مسئول آژانس اطلاعات دفاعی آمریکا در پیشگاه سنای آمریکا اظهار داشت: «راهبرد نظامی ایران با هدف مقابله با تهدیدات خارجی و به طور خاص آمریکا و رژیم صهیونیستی طراحی شده است. اصول این راهبرد شامل بازدارندگی، انتقام غیرمتقارن و جنگ فرسایشی است. به عقیده‌ی وی اهداف راهبردی ایران نخست و در درجه ی اول، حفظ نظام، تبدیل ایران به قدرت برتر منطقه، کسب نقش رهبری در جهان اسلام و سطح بین الملل و تبدیل ایران به قطب اقتصادی، علمی و فناورانه است. ایران به دنبال راهبرد امنیتی برای بازداشتن هرگونه حمله به سرزمین خود و افزایش قدرت نسبی خود در منطقه است (Burgess, 2002: 2).

امیر حاتمی وزیر دفاع سابق جمهوری اسلامی ایران در این خصوص تاکید داشته است که «مهمترین اصل دکترین دفاعی ایران دفاع همه جانبه با رویکرد بازدارندگی فعال است و اگر دشمنی بخواهد جرات تعرض به ایران را داشته باشد، همه مولفه‌های قدرت نظام به کمک دفاع خواهد آمد» (حاتمی، ۱۳۹۶).

در بازدارندگی سخت، جنبه های منفی و مثبت یاد شده تنها با تکیه بر قدرت نظامی و تهدید نهفته در آن محقق می شوند، اما در بازدارندگی نرم، اعتماد و حس رضایت و اقناع (مبتنی بر تمایل واقعی یا تحمیلی) است که حریف را از دست زدن به حمله نظامی باز می دارد. نتیجه اینکه هر دو جلوه نرم و سخت یاد شده، هدف واحدی را تعقیب می کنند و آن صیانت از منافع ملی به ویژه تمامیت ارضی در برابر حمله خارجی (خواه اقدامات کمتر از جنگ یا جنگ سراسری) است (کرمی، ۱۳۸۶: ۷۷). با این تفاوت که بازدارندگی نرم، افزون بر دولت ها، دیگر بازیگران جدید را نیز در برمی گیرد. در هر حال، بازدارندگی سخت بر تهدید به واکنش و مجازات استوار است. درحالیکه بازدارندگی نرم، انتقال تهدید را در پرتو القای تصویری از یکسان بودن و همانندی امنیت خود و حریف تعقیب می کند. با توجه به مادی و ملموس بودن بازدارندگی سخت، محدودیت‌های حقوقی کاربست آن در روابط بین المللی، فراتر از نمونه نرم آن است.

(ب) بازدارندگی همه جانبه

اعتمادآفرینی از راه برقراری روابط دفاعی دو و چندجانبه و گسترش همکاری‌های دفاعی که مبنای دیپلماسی دفاعی است، می تواند با ایجاد اقناع، رضایت مندی و اعتماد، از زیرسؤال رفتن

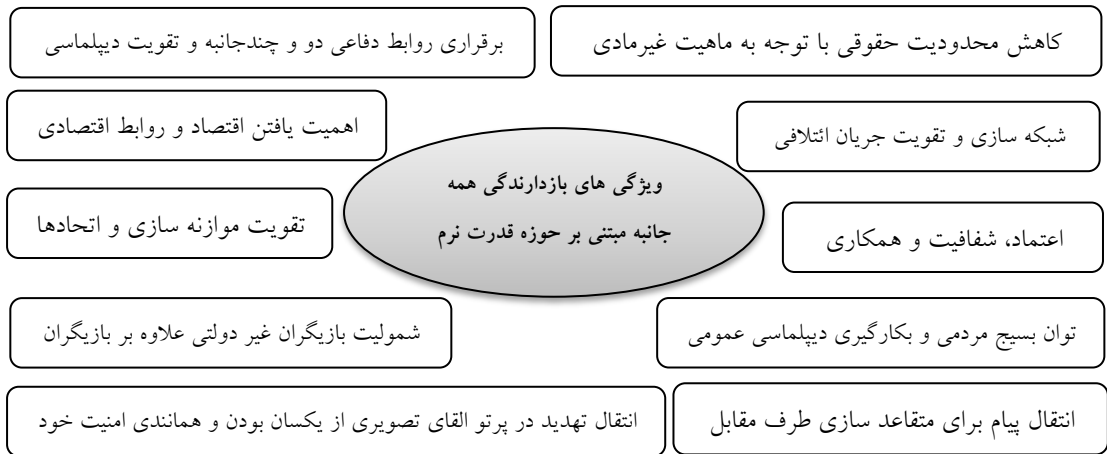
منابع قدرت بازدارنده جلوگیری کند. به واقع می‌توان از ظرفیت‌های قدرت نرم برای تسهیل اثربخشی و نفوذ وضعیت موجود بازدارندگی سخت و لزوم ارتقای آن متناسب با کم و کیف تهدیدها استفاده کرد. در این صورت، با تجمیع بازدارندگی سخت و نرم، بازدارندگی همه‌جانبه تحقق خواهد یافت. بازدارندگی همه‌جانبه به معنای تقویت توانمندی‌ها و افزایش همه‌طرفیت-های دفاعی و کسب قابلیت‌های مورد نیاز برای دفع هرگونه تجاوز به منظور ناامید کردن دشمن و خنثی کردن تهدیدات نظامی خارجی به عنوان محور ثقل سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد (آجورلو و مقصودی، ۱۳۹۷: ۱۰۱). لذا ویژگی بازدارندگی همه‌جانبه به کارگیری تمامی مقدرات و ظرفیت‌های کشور در راستای مقابله با توطئه‌ها و تهدیدات دشمنان می‌باشد.

ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه؛ مستلزم وجود هم‌افزایی در خلق قدرت فزاینده است، بنابراین ابزار قدرت‌زایی؛ در بطن مفهوم بازدارندگی همه‌جانبه نهفته می‌باشد (کوچدی و همداران، ۱۳۹۶: ۷۰). بر همین اساس مقام معظم رهبری (مدظله العالی) بر لزوم همه‌جانبه بودن بازدارندگی تأکید داشته و توصیه می‌نمایند که بر دیگر ابعاد بازدارندگی از جمله بازدارندگی اقتصادی تمرکز شود. باید توجه داشت که قدرت نرم در کنار قدرت سخت معنا می‌یابد و نمی‌توان قدرت نرم را بدون قدرت سخت تصور کرد و این دو نوع قدرت همپوشانی دارند (شریفان و گودرزی، ۱۳۹۷: ۱۱۵).

بازدارندگی همه‌جانبه دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابل تهدیدات ناهمتراز، فرایندی متشکل از (به ترتیب اهمیت) مؤلفه‌های توان مدیریتی سطوح راهبردی و نخبگان، توان بسیج مردمی، توان نظامی بومی و عمق راهبردی با تکیه بر ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران است که از طریق برقراری توازن وحشت و خطر، در تعاملی هم افزا و نظام یافته، اسباب ارتقای توانمندی‌ها در ابعاد مغزافزایی، نرم افزاری و سخت افزاری را به منظور کسب آمادگی دفاعی فراهم آورده، به گونه‌ای که با تشدید نقاط ضعف و آسیب‌پذیری‌های تهدید ناهمتراز، اراده عناصر رهبری و تصمیم‌گیر او را در هرگونه اقدام نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران سلب می‌کند (کریمی، ۱۳۹۱: ۲۲۳). از دیدگاه ایران مهمترین توانائی‌های موجود در بازدارندگی عبارتند از: موقعیت ژئوپلیتیکی که معمولاً اشغال کشور را مشکل می‌کند. سواحل طولانی با خلیج فارس و دریای عمان به عنوان سرزمین اصلی تولید انرژی جهان، موقعیت عبوری تنگه هرمز و کنترل ایران بر آن، موقعیت نظامی برتر در منطقه، ساختار متنوع نیروهای نظامی آن به‌ویژه توان

بسیج جمعیت در زمان ضرورت؛ امکان به کارگیری نیروهای شبه‌نظامی در صورت ضرورت؛ توان شبکه‌سازی ایران در منطقه شبکه‌سازی با متحدان منطقه ای خود (قاسمی، ۱۳۹۱: ۱۳۴).

هنجار اسلام‌گرایی و ضرورت دین بنیاد بودن سیاست ها، متغیر کلیدی تأثیرگذار بر شکل‌گیری بازدارندگی همه جانبه و متعارف‌گرایی در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران است، تصریحات انجام گرفته در قرآن کریم؛ نظیر آیه ۲۰۰ آل عمران، ۷۱ نساء و با تأکید خاص و ویژه، آیه ۶۱ سوره انفال، مبنای اصلی دین بنیاد بودن بازدارندگی همه جانبه در جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌روند (آجورلو و مقصودی، ۱۳۹۷: ۱۰)

شکل ۱: ویژگی‌های بازدارندگی همه جانبه مبتنی بر درک قدرت نرم

ج) محیط‌شناسی و بررسی منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

قدرت نرم در محیط درون ملی و برون ملی است. از یک سو نه تنها جنبه های سیاسی مشارکت مردم را در نظر دارد، بلکه حضور آنها را در صحنه های دفاعی به ویژه نظامی را نیز پذیراست. ضمن اینکه تأکید بر پیوستگی مردم و حکومت نماینگر رویکرد تحلیلی قدرت نرم در محیط ملی است که البته باید به محیط بین‌المللی نیز گسترش یابد و اهمیت جلب توجه و رضایت در افشار و افکار عمومی جامعه جهانی و منطقه را نیز تحت پوشش قرار دهد (ساعده، ۱۳۸۹: ۳۴). نای از سه عامل به عنوان منابع موکد قدرت نرم نام می‌برد که عبارتند از: فرهنگ، ارزش‌ها و سیاست خارجی. البته نای هیچ‌یک از این سه مؤلفه را به صورت مطلق مطرح نمی‌کند، بلکه برای آنها شروطی قائل می‌شود. به زعم وی فرهنگ در صورتی که برای

دیگران جذاب باشد، ارزش ها در صورتی که در داخل و خارج مورد توجه قرار گیرند و البته توسط اقدامات و رویه های ناهمخوان تضعیف نگردند و سیاست خارجی در صورتی که مشروع، درون گذارنده و دارای اقتدار اخلاقی به نظر آید، در زمره ی منابع قدرت نرم محسوب می شوند (Nye, 2010: 4). با عنایت به این تقسیم بندی سه گانه می توان منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را در سه سطح مذکور بر می شماریم. در سطح فرهنگ مولفه های زیر مورد توجه می باشند:

(۱) فرهنگ و تمدن ایرانی

فرهنگ و تمدن ایرانی به عنوان منبع قدرت نرم زمانی قابل بهره برداری است که برای مردمان جوامع خارجی جذابیت داشته باشد. لذا به منظور برآورد قدرت نرم، فرهنگ ایرانی می بایست بر روی مواردی که قابل عرضه در سطح جهانی یا لاقط سطح منطقه ای هستند تاکید داشت. با چنین رویکردی می شود چهار جنبه فرهنگ و تمدن ایران را شناسایی کرد:

(۱-۱) زبان و ادبیات فارسی

جمعیتی حدود یکصد میلیون نفر در دنیا به زبان فارسی سخن می گویند و حدود دویست میلیون ترک، ترکمن، ازبک و اردو زبان هم بهره ای از فارسی دارند (درخشه و غفاری، ۱۳۹۰: ۲۰).

(۱-۲) آیین و رسوم

جشن نوروز در تاریخ ۳۰ سپتامبر ۲۰۰۹ توسط سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در «فهرست میراث فرهنگی غیرملموس بشری» به ثبت رسید. یونسکو نوروز را یک سنت فرهنگی و یک جشن باستانی می داند که نماد اولین روز بهار و تجدید حیات طبیعت است و موجب تقویت ارزش های صلح و همبستگی میان نسل ها و درون خانواده ها و نیز آشتی و حُسن همجواری می شود و لذا به تنوع فرهنگی و دوستی میان مردمان جوامع مختلف یاری می-رساند (UNESCO, 2011).

(۱-۳) هنر

محصولات و مصنوعات فرهنگی و هنری کشورها به شرط داشتن جاذبه برای مخاطبان خارجی منابع قدرت نرم هستند، همانند صنعت فیلم سازی هالیوود در ایالات متحده آمریکا. جمهوری اسلامی ایران هم در این زمینه ظرفیت های چشمگیری دارد که در صورت سرمایه گذاری مناسب می توانند در راستای بالابردن قدرت نرم آن به کار گرفته شوند.

۱-۴) آثار باستانی

ایران به عنوان میراث دار یکی از کهن‌ترین و بزرگ‌ترین تمدن‌های بشری، گنجینه‌ی ارزشمندی از آثار باستانی را در خود جای داده که یادآور سابقه‌ی طولانی فرهنگی و تمدنی ایرانیان است. وجود این آثار علاوه بر عواید مادی که برای صنعت گردشگری کشور دارد، می‌تواند زمینه‌ی جذب مردم جوامع خارجی، تأثیرگذاری بر آنان و قراردادنشان در معرض واقعیات جامعه‌ی ایرانی را ایجاد نماید.

ب) ارزش های اسلامی و انقلاب اسلامی

فرهنگ اسلامی را می‌توان مجموعه‌ی عقاید، باورها، ارزش‌ها، آداب و رسوم، الگوها و شیوه‌های عمل منبعت از شریعت اسلام قلمداد کرد. بر مبنای این تعریف اگر بخواهیم فرهنگ اسلامی را که به موازات فرهنگ ایرانی^۵ قوام بخش هویت ملت ایران محسوب می‌شود، به عنوان منبع قدرت نرم برای جمهوری اسلامی ایران در نظر بگیریم، لازم است عناصری جاذبه‌آفرین را در این فرهنگ شناسایی کنیم که علاوه بر مسلمانان ایرانی مورد توجه و اقبال مسلمانان آن سوی مرزها نیز قرار داشته باشد تا جمهوری اسلامی بتواند به پشتوانه‌ی آنها بر مردم جوامع خارجی اعمال نفوذ کند.

۱-۲) نفوذ مرجعیت شیعه

دامنه نفوذ مرجعیت شیعی هرگز محدود به مرزهای جغرافیایی نبوده و نیست و شیعیان ساکن در اقصی نقاط جهان را نیز در بر می‌گیرد. بی تردید می‌توان این نهاد را یک منبع مولد قدرت نرم به حساب آورد. نفوذ مرجعیت شیعه که امری نهادینه شده در سطح جوامع شیعی محسوب می‌شود، یکی از منابع مهم تولید قدرت نرم برای جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید.

۲-۲) فرهنگ شهادت و انتظار

شهادت و انتظار دو عنصر حیاتی در فرهنگ شیعه هستند که ظرفیت قدرت‌آفرینی بالایی دارند. فرهنگ شهادت که از اعتقاد به زندگی جاویدان پس از مرگ نشأت می‌گیرد، کشته شدن در راه آرمان‌های اسلامی و نبرد با دشمنان اسلام را اقدامی بسیار پسندیده و موجب جلب رضای الهی و تحقق سعادت و بهروزی ابدی برای شهید می‌داند. این باور قلبی راسخ، انرژی و انگیزه‌ی فوق‌العاده‌ای در روح افراد ایجاد می‌کند تا جهت نیل به آرمان‌ها دست به فداکاری بزنند. به موازات فرهنگ شهادت، فرهنگ انتظار یا مهدویت هم موجب تقویت احساس قدرتمندی در نهاد

شیعیان شده است. مذهب تشیع فرجامی بسیار روشن و آرمانی را برای جهان تصویر می کند و معتقد است که در پایان تاریخ با قیام سراسری مهدی موعود(عج) به عنوان آخرین بازمانده از نسل پیشوایان الهی، تمامی نظام های ظالمانه سرنگون و یک دولت عدل جهانی با حاکمیت امام معصوم تشکیل خواهد شد. همین امیدواری به بهبود اوضاع جهان با ظهور منجی، سبب خوشبین ماندن شیعیان به نتیجهی تلاش ها و مبارزاتشان می شود و از بروز رخوت و یأس جلوگیری می کند.

۲-۳) الگوی اسلام سیاسی

یکی از غنی ترین منابع موکد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بدون تردید الگوی اسلام سیاسی است. این الگو را می توان دستاورد اساسی انقلاب اسلامی برای محیط جهانی دانست زیرا مفاهیم و ارزش های بدیعی را عرضه کرد که در تاریخ معاصر جهان کاملاً بی سابقه بود و برای ملت ها بسیار تازگی داشت(بیک، ۱۳۸۹: ۱۳۹).

۲-۴) استقلال و مقاومت

استقلال طلبی، استکبارستیزی و مقاومت در برابر سلطه قدرت های بزرگ در زمره ی بنیادین ترین ارزش های انقلاب اسلامی به شمار می آیند که در ارتباط با ارزش های دیگری مانند آزادی، عدالت، جهاد، ایثار و شهادت، منظومه ی گفتمانی انقلاب را هویت می بخشند. اساساً گفتمان سیاسی تشیع موکد قدرت است و همواره پیروان خود را به مقاومت و جهاد علیه مستکبرین و حضور فعالانه در عرصه ی سیاست فرا می خواند. امام خمینی(ره) هم به عنوان یک رهبر دینی و سیاسی شیعه این ارزش های شیعی را ارکان اصلی نهضت خود قرار داد و به زعم وی اتخاذ موضعی مستقل در عرصه ی بین المللی و عدم سرسپردگی به کانون های قدرت و مقاومت در برابر امپریالیسم جزو عناصرشکل دهنده به ماهیت انقلاب است(امام خمینی، ۱۳۷۹: ج ۱۹، ۵).

۲-۵) حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان

حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان یکی دیگر از ارزش های ماهوی انقلاب اسلامی است که موجب ارتقاء جایگاه آن در میان طبقات مظلوم و مستضعف کشورها و جلب توجه آن ها به ایران می شود. انقلاب اسلامی از بدو شکل گیری اش با صفت حامی مستضعفان مشهور شد و پشتیبانی معنوی از تمامی ملت های مظلوم را به عنوان یک ارزش اساسی برای خود تعریف کرد.

۳) سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

۳-۱) ضدیت با نظام سلطه

اصل دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «نهی هرگونه ستم گری و ستم کشی و سلطه گری و سلطه پذیری» و اصل سوم «طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب» را مورد تأکید قرار داده است. برای بسیاری از افراد و گروه های سلطه ستیز و منتقد ساختار ناعادلانه ی سیاست بین-الملل در نقاط مختلف جهان جذابیت دارد و موجب دلبستگی آنان به دولت و ملت ایران می شود که می توان از این ظرفیت در راستای اعمال قدرت نرم استفاده کرد (کاظمی فر، ۱۳۹۷: ۵).

۳-۲) حمایت از نهضت های آزادی بخش

در اصل صد و پنجاه و چهارم قانون اساسی آمده است: «جمهوری اسلامی ایران... در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت های دیگر، از مبارزه ی حق طلبانه ی مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می کند.» همچنین امام خمینی (ره) اظهار می داشت: «ما اعلام می کنیم که جمهوری اسلامی ایران برای همیشه حامی و پناهگاه مسلمانان آزاده ی جهان است و کشور ایران به عنوان یک دژ آسیب ناپذیر، نیاز سربازان اسلام را تأمین و آنان را به مبانی عقیدتی و تربیتی اسلام و همچنین اصول و روش های مبارزه علیه نظام-های کفر و شرک آشنا می سازد» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۲۰، ۲۲۷). رویکرد حمایتی جمهوری اسلامی به گروه های مبارز و نهضت های آزادی بخش خصوصاً در کشورهایمانند لبنان، فلسطین و عراق سبب ارتقای وجهه و جایگاه ایران در میان این گروه ها و حامیان مردمی شان شده است، تا جایی که آن ها ایران را به چشم یک الگو و هدایتگر می نگرند و در بسیاری از موارد تابع رهنمودهای رهبران و مقامات ایرانی هستند.

۳-۳) اقدامات بشردوستانه

دولتمردان جمهوری اسلامی همواره اقدامات بشردوستانه و اخلاق مدار را جزو اولویت های سیاست خارجی قرار داده و گاهی اوقات حتی این اقدامات هزینه های قابل توجهی به کشور تحمیل نموده است. برای مثال می توان از میزبانی از چندین میلیون آواره افغانی و عراقی به عنوان مصادیق فعالیت های بشردوستانه ی سیاست خارجی نام برد. تا جایی که به ادعان کمیساریای عالی

پناهندگان سازمان ملل متحد، ایران پذیرای سومین جمعیت بزرگ پناهجویان در جهان بوده است (هرسیچ و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۵۱).

روش‌شناسی تحقیق

نوع پژوهش کاربردی و روش پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد آمیخته است. اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از طریق فیش برداری از منابع، اسناد، و گفتگوی عمیق با خبرگان جمع‌آوری و سپس نتایج پس از تایید خبرگان، در قالب پرسشنامه در بین جامعه آماری توزیع گردید. جامعه آماری فرماندهان، اساتید دانشگاه و کارشناسان ارشد امور سیاسی و نظامی هستند که در خصوص موضوع صاحب نظر می باشند. به دلیل محدود بودن اعضای جامعه آماری، جامعه نمونه با جامعه آماری منطبق شده است. تعداد افراد جامعه آماری حدود ۴۰ نفر دارای حداقل مدرک کارشناسی ارشد مرتبط با موضوع انتخاب گردیدند که تعداد ۳۰ نفر از آنها در پاسخگویی به پرسشنامه مشارکت داشتند. همچنین با تعداد ۵ نفر از خبرگان که مسلط به موضوع و صاحب نظر بوده و دارای مدرک دکتری تخصصی مرتبط با موضوع می باشند، به منظور روایی تحقیق مصاحبه حضوری به عمل آمده است. روش نمونه‌گیری برای جامعه آماری به صورت هدفمند(قضاوتی) تمام شمار و برای مصاحبه نیز به روش هدفمند و به صورت تمام شمار انتخاب شده اند. داده‌های بدست آمده از پرسشنامه، به منظور تعیین قابلیت اثرگذاری منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه مورد بهره‌برداری قرار گرفت. برای این کار پس از پاسخگویی افراد جامعه آماری به پرسشنامه براساس طیف لیکرت، میانگین داده‌ها جمع‌آوری و با استفاده از رایانه و برنامه نرم‌افزاری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و بر مبنای آن میزان اثرگذاری هر منبع در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه مشخص گردیده است. روایی ابزارها به روش صوری با اخذ نظر صاحب نظران و جهت پایایی از روش آزمون کرونباخ و معادل ۹۰٪ برآورد شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

ابتدا برای اطمینان از تاثیر منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه، از آزمون میانگین استفاده می‌نماییم:

جدول ۱: آزمون میانگین تاثیر منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی

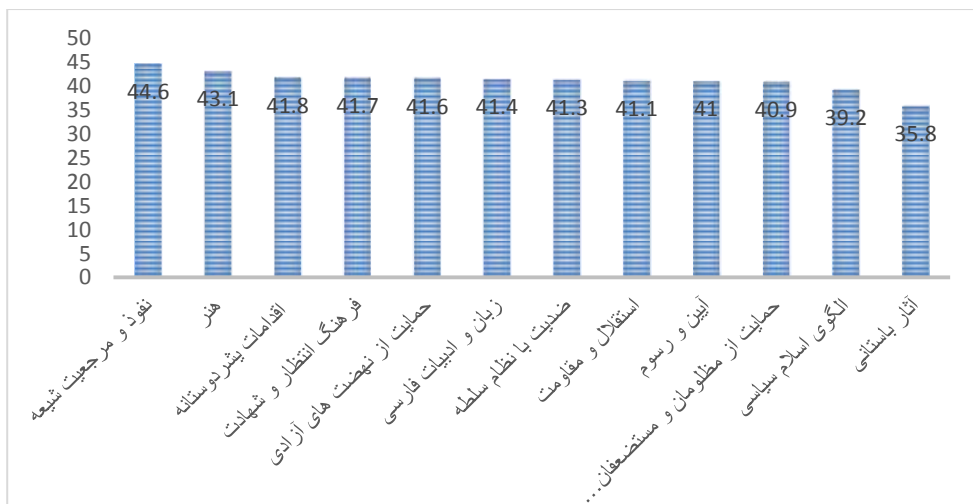
میانگین	مقدار آزمون	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی داری	تفاضل میانگین
۴/۰۷	۴	۸.۱۲	۱۰	۰.۰۰۰	۰.۰۴

جدول ۲: قابلیت اثر گذاری منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی همه جانبه

ردیف	ویژگی های بازدارندگی همه جانبه مبتنی بر حوزه قدرت نرم	زبان و ادبیات فارسی	آیین و رسوم	هنر	آثار باستانی	نفوذ مرجعیت شیعه	فرهنگ شهادت و انتظار	الگوی اسلام سیاسی	استقلال و مقاومت	حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان	ضدیت با نظام سلطه	حمایت از نهضت های آزادی بخش	اقدامات بشردوستانه
۱	اعتماد، شفافیت و همکاری	۴/۲	۳/۶	۴/۵	۲/۹	۴/۶	۳/۹	۴/۱	۴/۳	۴/۹	۴	۴/۳	۴/۸
۲	توان بسیج مردمی، توان نظامی بومی و عمق راهبردی با تکیه بر ظرفیت های ژئوپلیتیکی	۴/۶	۴/۴	۴/۸	۴/۱	۴/۷	۴/۸	۴/۴	۴/۸	۴/۶	۴/۳	۴/۷	۴/۳
۳	شبکه سازی و تقویت جریان ائتلافی	۴/۱	۴/۵	۳/۹	۳/۶	۴/۵	۴/۱	۴/۲	۳/۹	۴/۶	۴/۴	۴/۹	۴/۷
۴	انتقال پیام برای متقاعد سازی طرف مقابل (قدرت دیپلماسی یا بازدارندگی سیاسی)،	۳/۹	۴/۲	۴/۷	۳/۶	۴/۶	۴	۴/۱	۴/۴	۳/۳	۳/۹	۳/۸	۴/۲
۵	اهمیت یافتن اقتصاد	۴/۴	۴/۴	۴/۵	۴/۲	۴/۳	۲/۹	۳/۸	۲/۷	۲/۶	۳	۲/۸	۳/۴
۶	تقویت موازنه سازی و اتحادها	۴/۴	۴/۵	۴	۳/۵	۴/۴	۴/۷	۴/۲	۴	۴/۱	۴/۵	۳/۸	۳/۹
۷	برقراری روابط دفاعی دو و چندجانبه و تقویت دیپلماسی دفاعی	۴/۵	۴/۱	۳/۹	۳/۷	۴/۴	۳/۸	۴	۳/۹	۳/۹	۴/۱	۳/۸	۴/۱
۸	شمولیت بازیگران غیر دولتی علاوه بر بازیگران دولتی	۴/۴	۴/۶	۴/۲	۳/۵	۴/۹	۴/۳	۳/۱	۴/۷	۴/۶	۴/۵	۴/۸	۴/۳
۹	انتقال تهدید در پرتو القای تصویری از یکسان بودن و همانندی امنیت خود و حریف	۳/۸	۴	۴/۸	۴/۲	۴/۵	۴/۸	۴	۴/۲	۳/۹	۴/۱	۴/۲	۴
۱۰	کاهش محدودیت حقوقی با توجه به ماهیت غیرمادی بازدارندگی نرم	۳/۱	۲/۷	۳/۸	۲/۵	۳/۷	۴/۴	۳/۳	۴/۲	۴/۴	۴/۵	۴/۵	۴/۱
	جمع	۴۱/۴	۴۱	۴۳/۱	۳۵/۸	۴۴/۶	۴۱/۷	۳۹/۲	۴۱/۱	۴۰/۹	۴۱/۳	۴۱/۶	۴۱/۸

با توجه به سطح معنی داری آزمون میانگین تاثیر منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه، مشاهده می‌شود که مقدار آن ۰/۰۰۰/۰ و کمتر از ۰/۰۵ است و بنابراین میانگین مؤلفه‌های مورد بحث از نظر آماری بزرگتر از ۴ (میانگین کدهای تخصیصی به گزینه‌ها) بوده و در نتیجه مولفه‌ها از نظر آماری در در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه تاثیرگذار هستند.

در این پژوهش ویژگی‌های بازدارندگی همه‌جانبه مبتنی بر حوزه قدرت نرم از منابع و اسناد مرتبط با موضوع احصاء و براساس نظر خبرگان در قالب ۱۰ ویژگی که به گونه‌ای کارکرد بازدارندگی نرم محسوب می‌گردند، دسته بندی گردید. سپس منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران از منابعی که در قسمت روش تحقیق اشاره شده بود، به تعداد ۱۲ منبع احصاء گردید. آنگاه بر مبنای نظر خبرگان پرسشنامه‌ای (جدول شماره ۱) به منظور اخذ نظر جامعه آماری در خصوص تعیین میزان قابلیت اثرگذاری منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در کارکردهای (ویژگی‌ها) بازدارندگی همه‌جانبه مبتنی بر قدرت نرم تهیه گردید. برای نشان دادن هر چه بهتر میزان ارتباط و اثرگذاری از طیف لیکرت استفاده گردید. بر مبنای نظرات پرسش شونده‌گان میانگین عددی برای هر گویه محاسبه و در جدول شماره ۱ ثبت گردید. سپس میانگین عددی برای هر کدام از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران جهت بازدارندگی نیز مشخص و در انتهای جدول ثبت گردید. در نهایت روایی نتایج بدست آمده توسط خبرگان تایید گردید.

نمودار ۱: میزان تاثیرگذاری منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ایجاد بازدارندگی همه‌جانبه

بر مبنای نتایج بدست آمده از تحلیل نرم افزاری داده ها، میزان اثرگذاری منابع احصاء شده برای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در بازدارندگی همه جانبه نزدیک به هم بوده و اختلاف فاحشی در اثرگذاری منابع به چشم نمی خورد. بر مبنای تحلیل داده های بدست آمده از جامعه آماری، از بین منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، سه منبع «بهره مندی از نفوذ و مرجعیت شیعه»، «بکارگیری هنر» و «اقدامات بشردوستانه» مولفه های قابل اطمینان تری جهت تولید قدرت نرم و ایجاد بازدارندگی مبتنی بر این قدرت می باشند. البته بین مولفه های اقدامات بشردوستانه، فرهنگ انتظار و شهادت، حمایت از نهضت های آزادی، زبان و ادبیات فارسی، ضدیت با نظام سلطه، استقلال و مقاومت، آیین و رسوم، حمایت از مظلومان و مستضعفان جهان اختلاف فاحش و معناداری وجود ندارد و پاسخ دهندگان تقریباً نظر یکسانی به این ۸ مولفه دارند. با این حال مولفه الگوی اسلام سیاسی و آثار باستانی در جایگاه پایین تری نسبت به سایر مولفه ها جهت تامین قدرت نرم و ایجاد بازدارندگی بدست آوردند.

نتیجه گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه گیری

با توجه به تنوع تهدیداتی که متوجه جمهوری اسلامی ایران می باشد، لزوم بهره برداری از تمامی ظرفیت های موجود جهت خنثی سازی آن و ایجاد بازدارندگی امری بدیهی و محتوم شناخته می شود. در همین راستا هم افزایی تمامی ابعاد از جمله ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ضروری به نظر می رسد تا امکان ایجاد یک بازدارندگی موثر را فراهم نموده که بتواند تهدیدات حوزه نرم را نیز خنثی نماید.

نتایج پژوهش حاکی از آن است که به رغم فضا سازی های گسترده تبلیغاتی و رسانه ای مرجعیت شیعه و نفوذ این نهاد در بین شیعیان و بعضاً سایر مذاهب اسلامی همچنان بالاست و می تواند نقطه اتکایی برای ایجاد بازدارندگی و تحصیل منافع ملی محسوب گردد. همچنین در دنیایی که به واسطه تکنولوژی های نوین رسانه ها و ریزرسانه ها ضریب نفوذ بسیار بالایی در زندگی انسان ها پیدا نموده اند، اهمیت و قابلیت ابزار رسانه و هنر در جهت تامین قدرت نرم و ایجاد بازدارندگی کاملاً بارز و مشهود است. همچنین بهره برداری از منابع قدرت نرم به منظور تقویت بسیج مردمی، ارتقای توان نظامی بومی و عمق راهبردی با تکیه بر ظرفیت های ژئوپلیتیکی، تقویت بنیان های اقتصادی جامعه و بهره گیری از ظرفیت بازیگران غیر دولتی در ارتقای سطح باردارندگی همه جانبه تاثیر مستقیم می گذارد. در خصوص قرار گرفتن دو مولفه الگوی اسلام سیاسی و آثار باستانی می توان گفت، احتمالاً اصرار برای همتا سازی سایر نظام های سیاسی با نظام جمهوری اسلامی ایران در اذهان رهبران سیاسی و بعضاً افراد جامعه سایر کشورها بیشتر

موجب ایجاد حساسیت گردیده و موجب عدم بهره برداری در سایر مولفه ها می گردد. امری مهم که بیشتر مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران با تیزبینی متوجه موضوع شده و سیاست خارجی خود را با این واقعیت تطبیق داده‌اند. همچنین عدم راهبرد مشخص در بهره برداری از ظرفیت آثار باستانی در راستای افزایش نفوذ و قدرت فرهنگی ایران باعث گردیده است که مولفه مذکور پایین ترین جایگاه را در رابطه با ارتقای قدرت نرم و ایجاد بازدارندگی به خود اختصاص دهد.

بر پایه نتایج تحقیق منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سه حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی، ارزش های اسلامی و انقلاب اسلامی و سیاست خارجی قابل تفکیک و ارزیابی می باشند. با بهره گیری مطلوب و موثر از مولفه های تعیین شده در حوزه های مذکور می توان بازدارندگی نرم را در چارچوب بازدارندگی همه جانبه دنبال نمود. برای این مهم لازم است مولفه های اثرگذار در ایجاد بازدارندگی مذکور را مورد توجه قرار داد. از جمله اینکه از منابع مذکور در جهت ایجاد اعتماد، شفافیت و همکاری با همسایگان، شبکه سازی و تقویت جریان ائتلافی در سطح بین الملل، تقویت موازنه سازی و اتحادها، برقراری روابط دفاعی دو و چندجانبه و تقویت دیپلماسی دفاعی، متقاعدسازی طرف مقابل (قدرت دیپلماسی یا بازدارندگی سیاسی) و انتقال پیام برای انتقال تهدید در پرتو القای تصویری از یکسان بودن و همانندی امنیت خود و حریف سود جست.

ب- پیشنهادها

۱) مراکز تحقیقات دفاعی، تحقیقاتی را به منظور دستیابی به یک سازو کار مطلوب به منظور بهره گیری از قدرت و نفوذ مرجعیت شیعه بخصوص در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران با هدف ارتقای توانایی بازدارندگی انجام دهند.

۲) س. ک. ن. م با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت امور خارجه، ایجاد یک ستاد مشترک فرهنگی به منظور بهره برداری مطلوب و موثر از ظرفیت های فرهنگی و هنری داخلی و بین المللی و در راستای ارتقای سطح اثرگذاری فرهنگی در محیط داخلی و منطقه ای را برنامه ریزی نماید.

۳) به منظور پایش و ارزیابی سیاست خارجی کشور، میزگردهای منظمی با حضور کارشناسان حوزه دفاعی و فرهنگی برگزار و نقاط اشتراک موجود با هر کدام از بازیگران محیطی - بخصوص در حوزه فرهنگی - به منظور اثرگذاری هدفمندانه و بهره مندی هوشمندانه، شناسایی و بهره برداری گردد.

فهرست منابع:

- فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمه‌الله‌علیه)، صحیفه نور، تهران: مؤسسه ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- فرمایشات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir>
- #### الف- منابع فارسی
- اسلامی، محسن، ملکی، روح الله، (۱۳۹۷) تحول مفهوم بازدارندگی در پرتو برجستگی امور معنایی در روابط بین الملل، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات قدرت نرم، سال هشتم، شماره ۱۹.
- باقری دولت آبادی، علی (۱۳۹۲)، «نقش عنصر بازدارندگی در استراتژی نظامی ایران»، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و دوم، شماره ۸۵.
- بیگی، مهدی (۱۳۸۹)، قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، مطالعه موردی لبنان، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- حاتمی، امیر (۱۳۹۶)، «خبرگزاری ایمننا»، هفتم شهریور.
- درخشه، جلال و مصطفی غفاری (۱۳۹۰)، دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام: فرصت ها، اقدامات، اولویتها و دستاوردها، فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، شماره ۱۶، زمستان.
- سورین، ورنر و تانکارد، جیمز (۱۳۸۶) نظریه های ارتباطات، علیرضا دهقان، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- شریفان، محمد اسماعیل، گودرزی، محسن، (۱۳۹۷)، تاثیرات جنگ نرم بر جامعه اسلامی از منظر آموزه های دفاعی قرآن کریم، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال شانزدهم، شماره ۷۴.
- ساعد، نادر (۱۳۸۹) بازدارندگی نرم، مبانی و کاربری آن، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۱۸
- قاسمی، فرهاد (۱۳۷۴)، «نگرشی تئوریک بر مدل های جنگ و بازدارندگی در روابط بین الملل»، فصلنامه سیاست دفاعی، سال سیزدهم، شماره ۱.
- کاظمی، فر، محمد، (۱۳۹۷)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، نشر سروشگان.
- کالینز، جان ام، (۱۳۷۰) «راهبرد بزرگ: اصول و رویه ها»، ترجمه ی کوروش بایندر، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- کرمی، جهانگیر (۱۳۸۶)، دکترین نظامی رژیم اسرائیل، تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
- کریمی، حمید (۱۳۹۱)، تبیین الگوی بازدارندگی همه جانبه دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابل تهدید ناهمتراز، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- نای، جوزف (۱۳۸۷) قدرت نرم: ابزارهای موفقیت در سیاست بین الملل، ترجمه سیدمحسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.

- هالستی، کی. جی (۱۳۸۰)، مبانی تحلیل سیاست بین الملل، ترجمه بهرام مستقیم و مسعود طارم سری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.

ب - منابع انگلیسی

- DoD Dictionary of Military Terms, available at:
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf, 2010, p. 135.
- Nye, Joseph S. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, First Edition, New York.
- Victor Josef Papanek, (1997), "Design for the Real World", *Human ecology and social change*, London: Thames and Hudson, 1997. ISBN: 0-500-27358-8